

اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی در بیانیه گام دوم انقلاب با تکیه بر صحیفه سجادیه

طاهره پیشدار^۱، فاطمه قاسمی^۲

^۱ فارغ التحصیل سطح ۳، رشته تفسیر و علوم قرآنی، مرکز غیرحضوری قم، ایران (نویسنده مسئول)

^۲ طلبه سطح ۲، مدرسه علمیه الزهرا(س) بندرعباس، ایران

چکیده

اقتصاد مقاومتی به عنوان الگویی راهبردی و بنیادین در اقتصاد اسلامی، برگرفته از تعالیم قرآنی و آموزه‌های معنوی، نقش حیاتی در تضمین استقلال اقتصادی و پایداری نظام اجتماعی ایفا می‌کند. در بیانیه گام دوم انقلاب، اقتصاد به عنوان یکی از محورهای اصلی پیشرفت جامعه اسلامی معرفی شده و بر ضرورت تقویت زیرساخت‌های اقتصادی قوی و مستقل تأکید ویژه‌ای شده است. این پژوهش با رویکرد کتابخانه‌ای و روش تحلیل توصیفی-تحلیلی، به بررسی عمیق اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی در بیانیه گام دوم و همزمان بازخوانی نقش سازنده صحیفه سجادیه به عنوان منبعی معنوی و فرهنگی پرداخته است. هدف اصلی تحقیق، استخراج و تبیین مجموعه‌ای از اصول توزیعی شامل عدالت در توزیع ثروت، عدالت خدماتی و گردش آزاد ثروت، به علاوه اصول عملی مانند کارآفرینی اقتصادی، خوداتکایی، قناعت، مصرف بهینه و بازآفرینی منابع است که به عنوان زیربنای تحقق اقتصاد مقاومتی شناخته می‌شوند. یافته‌ها حاکی از آن است که تلفیق مبانی اخلاقی و دینی صحیفه سجادیه با راهبردهای بیانیه گام دوم، می‌تواند چارچوبی مستحکم و الهام‌بخش برای ارتقای اقتصاد مقاومتی، تضمین عدالت اجتماعی و تقویت توسعه پایدار در جامعه اسلامی فراهم آورد.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد مقاومتی، اصول اثباتی، بیانیه گام دوم انقلاب، صحیفه سجادیه، عدالت اقتصادی

مقدمه

در عصر سلطه اقتصادی و تحریم‌های فزاینده، دستیابی به الگویی بومی و مقاوم، ضرورتی انکارناپذیر برای جوامع اسلامی است. اقتصاد مقاومتی، با ریشه در آموزه‌های قرآن و معارف اهل‌بیت، به‌ویژه صحیفه سجادیه، می‌تواند مبنای تحول‌ساز در ساختار اقتصادی کشور و راهی برای تحقق استقلال و عدالت باشد.

اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از راهبردهای کلیدی در توسعه پایدار و حفظ استقلال اقتصادی جوامع اسلامی، از ریشه‌های عمیق قرآنی و فرهنگی سرچشمه گرفته است. اهمیت این مفهوم در شرایط کنونی که کشورها با تهدیدات اقتصادی، تحریم‌ها و فشارهای بیرونی مواجه‌اند، بیش از پیش روشن می‌شود؛ چرا که تقویت اقتصاد داخلی و کاهش وابستگی به منابع و بازارهای خارجی، پشتوانه‌ای اساسی برای مقابله با نفوذ و تهدیدات دشمنان است. در این چارچوب، نظام اسلامی باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که اقتصاد آن به سطحی از خودکفایی، عدالت و کارآمدی برسد که نه تنها از درون پایدار باشد، بلکه در برابر فشارهای بیرونی نیز مقاوم بماند.

با توجه به اینکه اقتصاد نقش زیربنایی و راهبردی در تحقق اهداف بزرگ تمدن نوین اسلامی ایفا می‌کند، پرداختن به اصول و مبانی اقتصاد مقاومتی، به‌ویژه در بیانیه گام دوم انقلاب که نقشه راه آینده کشور را ترسیم می‌کند، ضرورت ویژه‌ای یافته است. این پژوهش درصدد است با بهره‌گیری از روش تحقیق کتابخانه‌ای و تحلیل توصیفی-تحلیلی، اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی را با تکیه بر تعالیم معنوی و اخلاقی صحیفه سجادیه بررسی کند؛ منبعی که ضمن غنای دینی، راهکارهایی انسانی و اخلاقی برای تقویت ساختار اقتصادی ارائه می‌دهد.

هدف اصلی تحقیق، شناسایی و تبیین اصول توزیعی شامل عدالت در توزیع ثروت، عدالت خدماتی و گردش آزاد ثروت و همچنین اصول عملی مانند کار اقتصادی، خوداتکایی، قناعت، مصرف بهینه و بازآفرینی منابع است. سوال اصلی پژوهش این است که چگونه می‌توان با تلفیق آموزه‌های دینی و راهبردهای بیانیه گام دوم، چارچوبی مؤثر برای تحقق اقتصاد مقاومتی در جامعه اسلامی ایجاد کرد؟

ساختار تحقیق شامل دو بخش اصلی است: در بخش اول، اصول توزیعی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در بخش دوم، اصول عملی که تأثیر مستقیم بر اجرای اقتصاد مقاومتی دارند، مورد تحلیل قرار می‌گیرند. این مطالعه می‌تواند به عنوان بستری جهت تقویت اقتصاد ملی و ارتقاء عدالت اجتماعی در بستر آموزه‌های دینی و فرهنگی به کار گرفته شود و نقش مؤثری در رفع مشکلات اقتصادی جامعه ایفا نماید.

مفهوم‌شناسی

۱- اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی در لغت به طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است و معنای لغوی اقتصاد اقتصاد [اِت] (ع مص، اِ مص) میانه راه رفتن. میانه نگاه داشتن. میانه‌روی در هر کاری. رعایت تعادل دخل و خرج. مسائل مادی و امور

مالی(دهخدا، لغت نامه دهخدا، ۱۳۹۰ش، ج ۱، ص ۲۰۵). و معنای لغوی مقاومت، مقاومت [مُ وَاوِمَ] (ع مص، ا) مقاومت، ایستادگی کردن. مقابلی. پافشاری. استقامت. دوام. استحکام(دهخدا، ۱۳۹۰ش، ج ۲، ص ۲۷۸۲).

در اصطلاح مراد از واژه اقتصاد مقاومتی یعنی افزایش مقاومت اقتصاد کشورهای اسلامی در برابر دسیسه دشمنان برای سیطره اقتصادی بر آنها است. اصطلاح اقتصاد مقاومتی در برابر وضعیت جنگی تعریف شده است؛ یعنی زمانی که دشمنان از همه حربه‌ها برای به زانو در آوردن جامعه اسلامی بهره می‌گیرند و با تحریم اقتصادی و مانند آن می‌کوشند تا جامعه را تضعیف کرده و آن را شکست دهند. در حقیقت اقتصاد مقاومتی به اقتصادی گفته می‌شود که برای شرایط سخت جنگی و هجوم دشمنان به جامعه اسلامی سامان می‌یابد. اقتصاد مقاومتی اصطلاحی است که رهبر معظم انقلاب در برابر جنگ اقتصادی دشمنان مطرح کرده و خود به بیان بسیاری از مبانی و راهکارهای آن اشاره نموده است (سعیدی کیا، بی‌تا، ص ۳۵). اقتصادمقاومتی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب «بک الگوی علمی متناسب با نیازهای کشور ما است، اما منحصر به کشور ما هم نیست» (پاسخ رهبر انقلاب به ۱۰ پرسش درباره اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۶، <https://khl.link/f/26023>).

۲- بیانیه گام دوم انقلاب

در لغت، بیانیه [بَ نی یَی] (ا) اطلاعیه یا نوشته‌ای که در آن درباره مطلبی یا تصمیمی، اخباری داده شده باشد(دهخدا، ۱۳۹۰ش، ج ۱، ص ۴۸۶). در اصطلاح، بیانیه گام دوم انقلاب از دیدگاه رهبر معظم انقلاب، «بیانیه‌ی گام دوم» یک ترسیم کلی از گذشته و حال و آینده‌ی انقلاب بوده. خب چهل سال [از انقلاب] گذشته -یک ترسیم کلی است، وارد جزئیات نشدیم- یک تصویرسازی کلی شده راجع به مسائل اصلی انقلاب. چهار نقطه‌ی به اصطلاح اصلی در این بیانیه مورد تأکید بوده: نقطه‌ی اول: «عظمت حادثه‌ی انقلاب». خیلی‌ها به این توجه نمی‌کنند، خواستیم به این توجه بشود، دقت بشود: حادثه‌ی انقلاب؛ هم خود پدید آمدن انقلاب در این نقطه‌ی مشخص جغرافیایی و در آن برهه‌ی مهم تاریخی، و بعد ماندگاری انقلاب؛ بنابراین این یک نقطه است: عظمت انقلاب، هم از لحاظ وقوع، هم از لحاظ ماندگاری. نقطه‌ی دوم: «عظمت راه طی شده و کارکرد انقلاب تا امروز»، [یعنی] نقطه‌ی مقابل حرف آن کسانی که اصرار دارند بگویند انقلاب نتوانسته کارکردی از خودش نشان بدهد. بنده در این بیانیه این را -البته به طور مجمل و کوتاه- بیان کردم که خیر، انقلاب کارکرد کاملاً برجسته و ممتاز در زمینه‌های گوناگون داشته؛ هم در زمینه‌ی سیاسی، هم در زمینه‌ی اجتماعی، هم در زمینه‌ی علمی، هم در زمینه‌ی عدالت، هم در زمینه‌ی آزادی. انقلاب در زمینه‌ی همه‌ی خواسته‌های مهم بشری و ملی و بین‌المللی کارکردهای برجسته‌ای داشته. پس نقطه‌ی دوم، عظمت کارکردهای انقلاب. نقطه‌ی سوم که در این بیانیه مورد نظر است، «عظمت چشم‌اندازی است که باید به آن برسیم»؛ اینکه ما به کجا می‌خواهیم برسیم، می‌خواهیم چه کار کنیم، هدف ما کجا است. و نقطه‌ی چهارم: «عظمت نقش نیروی جوان متعهد»؛ نه هر جوانی؛ جوانی که احساس تعهد کند، احساس مسئولیت کند. عظمت نقش این قشر یعنی جوان متعهد در این مسیری که در پیش رو داریم و در رسیدن به آن چشم‌انداز مورد نظر(امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان ۱۳۹۸/۰۳/۰۱، <https://khl.link/f/42633>).

۳- صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه در لغت، کتاب ادعیه که همه دعا‌های آن مأثور از حضرت علی بن الحسین سید سجاد علیهما السلام است(نفیسی، بی‌تا، ج ۳، ص ۲۱۳۳). و در اصطلاح، صحیفه سجادیه: از کتب ادعیه. صحیفه سجادیه دربردارنده ۵۴ دعا

در موضوعات مختلف اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی است که امام سجاد علیه السلام انشا کرده است (هاشمی شاهرودی، ۱۳۹۵ش، ج ۵، ص ۵۴). از دیدگاه رهبر انقلاب، صحیفه سجاده: به نظر من صحیفه‌ی سجاده‌ی مبارکه یکی از بهترین ذخایر معنوی ماست، اگر بتوانیم از این استفاده کنیم. با این دعا‌های صحیفه‌ی سجاده که هر کدامی یک بابی است، هر کدامی یک دنیای خاصی است، یک دریایی است و معارف را به انسان تعلیم می‌دهد، دل انسان را نرم می‌کند، خشوع را به انسان تعلیم می‌دهد، مأنوس باشید (امام خامنه‌ای، بیانات در اولین دیدار با نمایندگان مجلس هشتم، ۱۳۸۷/۰۳/۲۱، <https://khl.ink/f/۴۰۲۹>).

پیشینه

مسئله اقتصاد از گذشته تاریخ بشر تا کنون بوده است و در خصوص اصول اثباتی اقتصادی مقاومت تاکنون تحقیقات متعددی نگاشته شده است، برای نمونه در مقاله شیوه‌های مدیریت اقتصادی صحیفه سجاده و تاثیر آن در اقتصاد مقاومتی که نوشته حسین حسین پور و دیگر نویسندگان است، بیانگر شیوه‌های مدیریتی در صحیفه سجاده بوده که آن را بهترین منبع دانسته و گفته که راه برون رفت از مشکلات اقتصادی، اصلاح نگرش و شیوه‌های مدیریت است. همچنین در مقاله بررسی مبانی و اصول اقتصاد مقاومتی در قرآن که به قلم محمد رحمان پور است، به برجسته ساختن و استخراج مبانی و اصول اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن پرداخته است اما وجه تمایز پژوهش حاضر با تحقیقاتی که نامبرده شد در این است که این تحقیق اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی را که در بیانیه گام دوم مطرح شده است با تکیه بر مبانی قرآنی و صحیفه سجاده مرتبط ساخته و به این می‌پردازد که چگونه با انجام یک سری اصول که هر یک به طور جداگانه با دعا‌های صحیفه سجاده بررسی شده، به اقتصاد مقاومتی رسید.

الف) اصول توزیعی

۱- توزیع عادلانه ثروت

یکی از مهم‌ترین اصول اقتصاد مقاومتی، توزیع عادلانه ثروت جامعه است. مقام معظم رهبری دریاها، منابع طبیعی، دشتهای حاصلخیز، معادن و همه امکاناتی که جزو ثروتهای عمومی جامعه محسوب میشود را منابع عظیم ثروت میدانند. (خامنه‌ای، ج ۹ ص ۷). از نظر ایشان اقتصاد مقاومتی، عدالت‌محور است؛ یعنی تنها به شاخص‌های اقتصاد سرمایه‌داری مانند رشد ملی، تولید ناخالص ملی اکتفا نمی‌کند و شاخص عدالت (عدالت اقتصادی و عدالت اجتماعی در جامعه) از شاخص‌های مهم در آن است (خامنه‌ای، نهضت نرم‌افزاری ص ۲۵؛ امام خامنه‌ای، بیانات در حرم مظهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱، <https://khl.ink/f/۲۵۹۹۳>).

رهبر معظم انقلاب برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌ای که عدالت و توزیع عادلانه‌ی ثروت را در جامعه نادیده بگیرد، را برنامه‌ی مطلوب نمی‌داند (خامنه‌ای، ص ۱۶۲).

خداوند در آیه ۷ در سوره حشر یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های رهبران جامعه را توزیع عادلانه ثروت‌های خدادادی معرفی کرده است. و می‌فرماید: مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ

السَّيْلِ كَى لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (حشر/۷).

و به صورت یک قاعده کلی می‌فرماید: "آنچه را خداوند از اهل این آبادیها به رسولش بازگردانده است از آن خدا، و رسول، و خویشاوندان او و یتیمان و مستمندان و در راه ماندگان است" (ما أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ).

سپس به فلسفه این تقسیم حساب شده پرداخته، می‌افزاید: "این به خاطر آن است که این اموال عظیم دست به دست میان ثروتمندان شما نگردد، و نیازمندان از آن محروم نشوند!" (كَى لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش، ج ۲۸). اگر مقررات اسلامی در زمینه تحصیل ثروت و همچنین مالیاتهایی همچون خمس و زکات و خراج و غیر آن و احکام بیت المال و انفال درست پیاده شود خود به خود چنین نتیجه‌ای را خواهد داد که در عین احترام به تلاشهای فردی مصالح جمع تامین خواهد شد، و از دو قطبی شدن جامعه (اقلیتی ثروتمند و اکثریتی فقیر) جلوگیری می‌کند. و در پایان آیه می‌فرماید: "آنچه را رسول خدا برای شما آورده است بگیرید، و اجرا کنید، و آنچه را از آن نهی کرده از آن خودداری نمائید و تقوای الهی را پیشه کنید که خداوند شدید العقاب است" (وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش، ج ۲۳ ص ۵۰۷).

آیه ۷۱ در سوره نحل می‌فرماید: "وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادَىٰ رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ؟" خداوند بعضی از شما را بر بعضی دیگر از نظر روزی برتری داد (چرا که استعدادها و تلاش‌هایتان متفاوت است) اما آنها که برتری داده شده‌اند حاضر نیستند، از روزی خود به بردگان‌شان بدهند و همگی مساوی گردند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش، ج ۱۱ ص ۳۰۹). آیه فوق، اشاره‌ای به تنگ‌نظری و بخل بسیاری از انسان‌ها شده که آن‌ها حاضر نیستند از مواهب بیش‌تری که در اختیار دارند به زیر دستان خود ببخشند، مگر آنان که در مکتب تربیتی انبیا و رهبران الهی، پرورش یافته‌اند. آیات قرآن سه اصل مهم را آشکار می‌سازند:

۱. همه ثروت‌ها برای همه مردم آفریده شده است.

۲. کار مفید اقتصادی از اولین منشا پیدایش حق در ثروت‌ها و درآمدهای جامعه است.

نیاز دومین منشاء به وجود آمدن حق سهم‌بری از ثروت‌ها و درآمد هاست (میر معزی، ۱۳۹۱ش، ص ۳۶۳۹). در ذیل، کمی در خصوص دعای صحیفه سجادیه و ارتباط آن با اصل توزیع عادلانه ثروت می‌پردازیم:

شکرگزاری و توزیع عادلانه ثروت، ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند زیرا وقتی مردم، شکرگزار نعمات و ثروت‌هایی که خداوند برایشان قرار داده، آن را با دیگران تقسیم کنند و برای داشتن یک جامعه پایدار، این اثر بسیار کمک کننده است. امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه در دعای عرفه می‌فرماید: وَ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ تَبْعُنِي لِلْقَائِكِ، وَ لَا تَفْضَحْنِي بَيْنَ يَدَيِ أَوْلِيَائِكَ، وَ لَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ، وَ لَا تَذْهَبْ عَنِّي شُكْرَكَ، بَلْ أَلْزِمْنِيهِ فِي أَحْوَالِ السَّهْوِ عِنْدَ غَفَلَاتِ الْجَاهِلِينَ لِأَلَا تُنْسِنِي بِمَا أَوْلَيْتَنِيهِ، وَ اعْتَرَفَ بِمَا أَسْدَيْتَهُ إِلَيَّ: و روزی که مرا برای دیدارت بر می‌انگیزی، خوارم نساز و در برابر دوستانت رسوایم نگردان و یاد خود را از خاطر منبر و شکرگزاریت را از من نگیر. بلکه آن را همیشه در حالات بی‌توجهی، هنگام فراموشی‌های نادانان به نعمت‌هایت، با من همراه گردان و به من الهام کن که به خاطر آنچه به من داده‌ای، ثنا(ی تو را) گویم و به آنچه به من عنایت نموده‌ای، اعتراف نمایم (صحیفه سجادیه، دعای ۴۷/فراز ۱۱۴).

در این دعا امام سجاد از خداوند می خواهد که شکرگزاری را به او الهام کند و این می تواند الگویی برای انسان ها باشد که با قدردانی از نعمت و ثروت هایی که خداوند در اختیار جامعه قرار داده است، به طور عادلانه برای مردم به اشتراک گذاشته شود.

بنابراین اصل توزیع عادلانه ثروت که گامی موثر در رسیدن با اقتصاد مقاومتی است و امر انسانی و تاکید شده می باشد، به رشد و گسترش اقتصاد و حفظ و پایداری آن، کمک می کند و اما اقتصاد مقاومتی زمانی شکل می گیرد که دولت منابع ملی مثل نفت، گاز و ثروت به دست آمده از آنها را به طور مساوی در اختیار جامعه قرار دهند. و با این کار، همه جامعه در عمل اقتصادی مشارکت فعال خواهند داشت.

۲- عدالت خدماتی در توزیع

پس از آنکه ثروت با کار اقتصادی به کالا تبدیل شد، باید عدالت نیز در توزیع و خدمات رعایت شود و در هنگام خرید و فروش وزن و پیمانه رعایت شود.

مقام معظم رهبری رعایت عدالت همه جانبه را در توزیع فرصتها و امکانات مادی و معنوی مهم می داند. (خامنه ای، ص ۱۳۸).

خداوند در آیه ۹ سوره الرحمن روی مساله عدالت و وزن تکیه کرده و می فرماید: "وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ، شما وزن را بر اساس عدالت برپا دارید و در میزان کم و کسر نگذارید" (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش، ج ۲۳ ص ۱۰۸).

مسئولان، حاکمان و دادستانانی که در جامعه مسئول یک سری از حقوق مردم هستند، باید در تقسیم آن عدالت را رعایت کنند. این اصل آنقدر اهمیت دارد که امام سجاد (علیه السلام) در دعایی از خداوند طلب عدل می کنند که این دعا با نام دعا در مکارم اخلاق و اعمال پسندیده آمده است:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اٰلِهِ ، وَ حَلِّبْنِىْ بِحَلِيَّةِ الصّٰلِحِيْنَ ، وَ اَلْبَسْنِىْ زِيْنَةَ الْمُتَّقِيْنَ ، فِى بَسْطِ الْعَدْلِ ، وَ كَظْمِ الْغِيْظِ ، وَ اِطْفَآءِ النَّائِرَةِ ، وَ صَمِّ اَهْلَ الْفُرْقَةِ ، وَ اِصْلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ ، وَ اِفْشَاءِ الْعَارِفَةِ ، وَ سَتْرِ الْعَائِبَةِ ، وَ لِيْنِ الْعَرِيْكَهٖ ، وَ خَفْضِ الْجَنَاحِ ، وَ حُسْنِ السِّيَرَةِ ، وَ سَكُوْنِ الرِّيْجِ ، وَ طِيْبِ الْمَخَالِفَةِ ، وَ السَّبْقِ اِلَى الْفَضِيْلَةِ ، وَ اِيْثَارِ التَّفَضُّلِ ، وَ تَرْكِ التَّعْيِيْرِ ، وَ الْاِفْضَالِ عَلٰى غَيْرِ الْمُسْتَحِقِّ ، وَ الْقَوْلِ بِالْحَقِّ وَ اِنْ عَزَّ ، وَ اسْتِقْلَالَ الْخَيْرِ وَ اِنْ كَثُرَ مِنْ قَوْلِىْ وَ فِعْلِىْ ، وَ اسْتِكْثَارِ الشَّرِّ وَ اِنْ قَلَّ مِنْ قَوْلِىْ وَ فِعْلِىْ ، وَ اَكْمِلْ ذٰلِكَ لِىْ بِدَوَامِ الطَّاعَةِ ، وَ لَزُوْمِ الْجَمَاعَةِ ، وَ رَفْضِ اَهْلِ الْبِدْعِ ، وَ مُسْتَعْمِلِ الرَّأْيِ الْمُخْتَرَعِ:

خداوندا بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا به زینت شایستگان بیارا و زیور پرهیزکاران را به من بپوشان. در گستردن عدل و فرو بردن خشم و فرو نشاندن (آتش) کینه و پیوند دادن پراکندگان و اصلاح بین مردم و آشکار کردن نیکی و پوشاندن عیب و نرم خوئی و فروتنی و خوش رفتاری و وقار و خوش خوئی و پیشی گرفتن به فضیلت و برگزیدن احسان و ترک سرزنش و احسان نکردن به کسی که شایسته احسان نیست و سخن حق گفتن، اگر چه سخت باشد و کم شمردن نیکی گفتار و کردارم، اگر چه بسیار باشد و بسیار شمردن بدی گفتار و کردارم، اگر چه کم باشد و این (اوصاف) را برای من با اطاعت همیشگی و همراهی با جماعت و فروگذارن اهل بدعت و هر که به رأی ساختگی خود عمل می کند، کامل گردان (دعای ۲۰/افراز ۱۰).

بنابراین بر اساس آموزه‌های قرآنی و دعایی که تاکید فراوانی در این خصوص شده است اگر عدالت خدماتی در توزیع رعایت شود، جامعه می‌تواند در برابر مشکلاتی چون جنگ و تحریم‌های اقتصادی مقاومت کند.

۳- گردش آزاد ثروت

ثروتی که در اختیار جامعه است باید همیشه در جریان و گردش باشد، به طوری که همه جامعه به آن دسترسی داشته و بتوانند نقشی در افزایش آن داشته باشند.

خداوند در آیه ۳۴ سوره توبه مسلمانان را از راکد نگهداشتن ثروت نهی کرده است و می‌فرماید: "الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ"

بر اساس این آیه، طلا و نقره باید در راه برآوردن حوائج که خود نیاز به کار و فعالیت دارد مصرف شود، و فقرا آن را در برابر سعی و کوشش خود بگیرند، و در راه تامین حوائج شخصی خود مصرف کنند. (طباطبایی، ۱۳۷۴ش، ج ۲، ص ۶۶۴).

فلسفه اصلی پول همان گردش کاملتر و سریعتر چرخهای مبادلات اقتصادی است، و آنها که پول را به صورت "گنجینه" پنهان می‌کنند نه تنها موجب رکود اقتصادی و زیان به منافع جامعه می‌شوند بلکه عمل آنها درست بر ضد فلسفه پیدایش پول است.

آیه فوق صریحا ثروت‌اندوزی و گنجینه‌سازی اموال را تحریم کرده است و به مسلمانان دستور می‌دهد که اموال خویش را در راه خدا، و در طریق بهره‌گیری بندگان خدا به کار اندازند، و از اندوختن و ذخیره کردن و خارج ساختن آنها از گردش معاملات به شدت بپرهیزند، در غیر این صورت باید منتظر عذاب دردناکی باشند.

این عذاب دردناک تنها کیفر شدید روز رستاخیز نیست بلکه مجازاتهای سخت این دنیا را که بر اثر بهم خوردن موازنه اقتصادی و پیدایش اختلافات طبقاتی دامن فقیر و غنی را می‌گیرد نیز شامل می‌شود. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ش، ج ۷، ص ۱۰۸-۳۹۳).

مقام معظم رهبری می‌فرماید: "آنچه که از تولید ثروت به دست می‌آورید، باز همان را وسیله‌ای برای تولید ثروت دیگر بکنید. مال را نه به صورت راکد و نازا در بیاورید - که در اسلام اسمش کنز کردن است - نه به صورت ولخرجی و ولنگاری در مصرف مال، آن را صرف در چیزهای غیرلازم زندگی کنید؛ اما با توجه به اینها، ثروت را برای خودتان تولید کنید. ثروت آحاد مردم، ثروت عموم کشور است؛ همه از آن سود می‌برند." (خامنه‌ای، ص ۵۵).

در بررسی رابطه اصل گردش آزاد ثروت با دعای صحیفه سجاده که امام سجاد(علیه السلام) در فرازی از این دعا از خداوند طلب رزق حلال و برکت در ثروت می‌کنند و فرمایند: وَ بَارِكْ لِي فِيمَا رَزَقْتَنِي وَ فِيمَا حَوَّلْتَنِي وَ فِيمَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ؛ و برایم در آنچه روزی‌ام نمودی، و به من ارزانی داشته‌ای، و به من نعمت داده‌ای، برکت ده (دعای ۲۲/فراز ۵).

بنابراین گردش ثروت را می‌توان به عدالتی که در قرآن کریم و دعاها و بیانات ارزشمند رهبر معظم انقلاب است، مرتبط ساخت زیرا ثروت و منابعی که خداوند در اختیار انسان ها قرار داده است، باید به طور عادلانه و صحیح در بین افراد جامعه در گردش باشد. این کار باعث شادایی اقتصادی می‌شود و مردم خود را مسئول در برابر اقتصاد می‌دانند و برای ازدیاد آن تلاش و کار می‌کنند.

ب) اصول عملی**۱- کار اقتصادی و ارزش افزوده**

از نظر قرآن، کارکردن تکلیفی است که برعهده انسان گذاشته شده است. کار، نقش کلیدی در تولید ثروت و بدست آوردن نعمت و افزایش قدرت اقتصادی دارد. مقام معظم رهبری توجه به کار اقتصادی قوی دارد و می فرماید: "کار اقتصادی باید تمیز و نظیف و سالم باشد و با همان قوت اقتصادی انجام بگیرد." (خامنه‌ای، ج ۱۲، ص ۵۹).

خداوند در آیه ۶۱ سوره هود اشاره به کار و تولید دارد؛ خداوند امکاناتی را که برای فعالیت اقتصادی نیاز است در اختیار انسان‌ها قرار داده و ما باید از آن‌ها به نحو احسن استفاده کنیم: "وَإِلَىٰ تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ"؛ خداوند نعمت‌های دیگری را که در زمین قرار داده به این انسان‌های سرکش یادآوری می‌کند: "او کسی است که عمران و آبادی زمین را به شما سپرد و قدرت و وسائل آن را در اختیارتان قرار داد." در ضمن این حقیقت نیز از آن استفاده می‌شود که برای عمران و آبادی باید به یک ملت مجال داد و کارهای آن‌ها را بدست آنان سپرد و وسایل و ابزار لازم را در اختیارشان گذارد. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۷، ص ۱۵۱).

با توجه به تفسیر آیه و بیانات مقام معظم رهبری، نتیجه می‌گیریم که انسان باید با کار و فعالیت اقتصادی برای بهره‌گیری بهتر، آن منابع را تغییر دهد تا بتواند در کار اقتصادی نقش داشته باشد و اقتصاد در این زمینه به هدف خود برسد.

ارتباط این اصل را با دعایی در صحیفه سجادیه که با نام عرفه مشهور است، مورد بررسی قرار داده ایم. امام سجاد(علیه السلام) ضمن دعایی از خداوند متعال طلب برکت در رزق و کار می‌کنند، ایشان می‌فرمایند: وَ لَا تَجْعَلْنِي لِلظَّالِمِينَ ظَهِيرًا، وَ لَا لَهُمْ عَلَىٰ مَحْوِ كِتَابِكَ يَدًا وَ نَصِيرًا، وَ حُطْنِي مِنْ حَيْثُ لَا أَعْلَمُ حِيَاطَةً تَقِينِي بِهَا، وَ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ تَوْبِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ رِزْقِكَ الْوَاسِعِ، إِنِّي إِلَيْكَ مِنَ الْرَاغِبِينَ، وَ أَثْمِمُ لِي إِعْصَامَكَ، إِنَّكَ خَيْرُ الْمُنْعِمِينَ؛ و مرا پشتیبان ستمگران و یاور آنان در محو کتاب خود، قرار نده و مرا از جایی که نمی‌دانم، احاطه کن. احاطه کردنی که با آن مرا نگهداری نمایی. و درهای توبه و رحمت و رأفت و روزی فراخت را بر من بگشای، همانا من از رو آوردن‌گان به سوی توام. و نعمت دادنت را برایم کامل کن، به درستی که تو بهترین نعمت دهنده‌گانی (دعای ۴۷/فراز ۱۳۲).

درمجموع مشخص می‌شود که کار اقتصادی و ارزش افزوده که از مسئولیت‌های انسان است که می‌تواند با انجام این کار، به تولید بیشتر ثروت و تقسیم عادلانه آن که در آموزه‌های قرآنی و دعایی و بیانات رهبر انقلاب اشاره شده، بپردازد، همچنین با تغییراتی که در کالاهای انجام می‌دهد و با کار و عمل اقتصادی، آن را تبدیل به کالایی بهتر می‌کند بر ثروت جامعه می‌افزاید و عمل اقتصادی در اقتصاد مقاومتی بوجود می‌آید.

۲- خود اتکایی

هر جامعه‌ای باید به داشته‌های خود متکی باشد و منابعی دارد که می‌تواند به آن بسنده کرده و به شکوفایی برسد؛ در حقیقت آفریده‌های خداوند به‌گونه‌ای است که انسان می‌تواند با خود اتکایی نیازهای اقتصادی خود را برآورده سازد و به خودکفایی اقتصادی برسد.

مقام معظم رهبری خوداتکایی در ملت را یکی از مظاهر عقلانیت می داند. (خامنه‌ای، ص ۹۳۷). و می فرماید: "در کشور، سدها، راه‌ها، کارهای زیربنایی عظیم، کارخانه‌ها و نیروگاه‌ها، ساخته شده و می‌شود و ما به این معنا هیچ اتکایی به خارج نداریم." (خامنه‌ای، علی، ۱۳۹۵ ش، ج ۲۰ ص ۲۱).

دعایی با نام مشهور دعای عرفه در صحیفه سجادیه به چشم می خورد که حاکی از طلب قدرت و استقلال از خداوند متعال است که این با اصل خود اتکایی ارتباطی نزدیک دارد و برای رسیدن به این اصل، طلب قدرت و استقلال از خداوندی که خود منشاء تمام قدرت هاست، خالی از لطف نیست. متن دعا بدین شرح است: وَ اَيَّدِنِي بِتَوْفِيقِكَ وَ تَسْدِيدِكَ، وَ اُعِنِّي عَلَى صَالِحِ النَّيَّةِ، وَ مَرْضَى الْقَوْلِ، وَ مُسْتَحْسِنِ الْعَمَلِ، وَ لَا تَكِلْنِي إِلَى حَوْلِي وَ قُوَّتِي دُونَ حَوْلِكَ وَ قُوَّتِكَ: و مرا به توفیق و راهنمایی‌ات، نیرو ده و بر (داشتن) نیت صالح و گفتار پسندیده و کردار نیکو یاری‌ام فرما و مرا به توانایی و نیروی خودم بدون توانایی و نیروی خودت وامگذار (دعای ۴۷/فراز ۱۱۳).

پس استقلال در به دست آوردن اقتصادی قوی، وظیفه انسان است تا با پشتکار و باور به تواناهای خود به آن دست پیدا کند. این مسئله چنان اهمیت بالا و نقشی مهم دارد که در آموزه های دعایی به استقلال داشتن توجه شده است و وقتی جامعه از لحاظ اقتصادی به خودکفایی رسید می تواند نیازهای خود را برطرف کند و تحت تأثیر فشارهای اقتصادی قرار نگیرد و مشکل اقتصادی برای آن جامعه بوجود نیاید.

۳- قناعت

انسان به عنوان خلیفه الهی روی زمین، آفریده شده است و منابع و قدرت هایی که در دسترس او قرار دارند را با قناعت می تواند درست و به جا مصرف کند. آیه ای از قرآن کریم آیه ای به این موضوع اشاره کرده است.

خداوند می فرماید: وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ: و [یاد کن] هنگامی که پروردگارت به فرشتگان فرمود: مسلماً من جانشینی در زمین قرار خواهم داد گفتند: آیا کسی را در آن قرار می دهی که فساد می کند و خون می ریزد؟! در حالی که ما تو را همراه با سپاس و ستایش تسبیح می گوئیم و تقدیس می کنیم [پروردگارا] فرمود: من [اواقعیات و اسراری از] قرار گرفتن این جانشین در زمین [می دانم که شما نمی دانید] (بقره/۳۰).

این آیه به انسان یادآوری می کند که باید با قناعت کردن، چیزی که خداوند قرار داده، استفاده بهینه و درست داشته باشد. جامعه باید به قناعت بسنده کند. با قناعت است که آرامش، عدالت، صلح و صفا و برادری و اخوت بوجود می آید. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷ ش، ج ۷، ص ۸۱)

مقام معظم رهبری مردم را به «قناعت» دعوت می نماید و معتقد است ساختن آینده‌ی انسان با قناعت تأمین می شود و زندگی و روال اقتصادی کشور بوسیله آن تسهیل می یابد و به مسئولین کمک می کند که بتوانند تدابیر صحیح را در کار اداره‌ی مملکت اعمال کنند. (خامنه‌ای، ج ۲۰، ص ۱، [بی نا]، [بی جا] - [بی جا])

بین اصل قناعت که از اصول عملی رسیدن به اقتصاد مقاومتی است و قناعتی که امام سجاده (ع) در صحیفه خود، از پروردگار درخواست دارند، ارتباطی تنگاتنگ است و این دعا بیانگر طلب قناعت برای روزی هایی است که خداوند به انسان داده است، در این دعا که با عنوان دعای پس از نماز شب معروف است، میخوانیم:

أَسْأَلُكَ فِي أَنْ تُسَهِّلَ إِلَيَّ رِزْقِي سَبِيلًا، فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى ابْتِدَائِكَ بِالنَّعَمِ الْجِسَامِ، وَإِلَهَامِكَ الشُّكْرَ عَلَى الْإِحْسَانِ وَالْإِنْعَامِ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَسَهِّلْ عَلَيَّ رِزْقِي، وَأَنْ تُقَنِّنَ لِي بِتَقْدِيرِكَ لِي، وَأَنْ تُرْضِيَنِي بِحِصَّتِي فِيمَا قَسَمْتَ لِي، وَأَنْ تَجْعَلَ مَا ذَهَبَ مِنْ جِسْمِي وَعُمْرِي فِي سَبِيلِ طَاعَتِكَ، إِنَّكَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ.

و از تو درخواست می‌کنم که راهی آسان برای روزی‌ام، (فراهم) نمایی. پس سپاس تو را که نعمت‌های بزرگ را آغاز نمودی و شکرگزاری بر نیکی کردن و نعمت دادنت را به من الهام کردی. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و روزی‌ام را بر من آسان فرما و مرا به آنچه برایم مقدر فرموده‌ای، قانع سازی و به بهره‌ام در آنچه برایم قسمت کرده‌ای، راضی نمایی و آنچه از جسم و عمرم سپری شده، در راه طاعتت قرار دهی. که تو بهترین روزی‌دهندگان (دعای ۳۲/فراز ۲۸).

در نتیجه انسان باید از آنچه که خداوند به عنوان منابع و ثروت در اختیارش قرار داده به نحو صحیح بهره ببرد. این مسئله در آموزه های قرآنی و دعایی توصیه شده است و همین قناعت پیشگی را اگر مردم مورد توجه قرار دهند، علاوه بر رضایت خداوند که در اولویت است، اقتصاد جامعه خود را حفظ کرده اند.

۴- مصرف بهینه

مصرف بهینه یکی از اصول اقتصاد مقاومتی است. اینکه مصرف طوری باشد که نیازها را به درستی برآورده کرده و ثروت و کالا را حفظ نماید. مقام معظم رهبری مردم را به مصرف به اندازه، نه به حد اسراف و زیاده‌روی دعوت می‌کند. ایشان مصرف بی‌رویه، مصرف زیادی را هم زیان اقتصادی، هم زیان اجتماعی و هم زیان روانی و اخلاقی می‌داند. (علی خامنه‌ای، ۱۳۹۶ش، ص ۱۶۰).

خداوند در آیه ۳۱ سوره اعراف می‌فرماید: "يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ"؛ از چیزهایی که قرآن به شدت آن را نهی کرده، اسراف در خوردن و «آشامیدن» است. مفسران معانی متعددی را برای «اسراف» بیان کرده‌اند. اما معنای مشهور آن، خروج از حد اعتدال و مصرف بیش از حد نیاز است (طباطبایی، ۱۳۷۴ش، ج ۸ ص ۹۹).

مصرف بهینه یک اصل مهم در اقتصاد جامعه است که توسط مسئولان و مردم ضرورت انجام دارد. اما این اصل رابطه بسیار نزدیکی با دعای امام سجاده (علیه السلام) در صحیفه سجاده دارد که از پروردگار خویش برای عدم اسراف در روزی، درخواست دارند. در این دعا می‌خوانیم که: دعا برای پرداخت قرض و دین و وام: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاحْجِبْنِيْ عَنِ السَّرَفِ وَالْاِزْدِيَادِ، وَقَوِّمْنِيْ بِالْبَدَلِ وَالْاِقْتِصَادِ، وَعَلِّمْنِيْ حُسْنَ التَّقْدِيرِ، وَاقْبِضْنِيْ بِلَطْفِكَ عَنِ التَّبَذِيرِ، وَاجْرُ مِنْ اَسْبَابِ الْحَلَالِ اَرْزَاقِيْ، وَوَجِّهْ فِيْ اَبْوَابِ الْبِرِّ اِنْفَاقِيْ، وَارْزُقْنِيْ مِنَ الْمَالِ مَا يُحْدِثُ لِيْ مَخِيلَةً اَوْ تَادِيًا اِلٰى بَغْيٍ اَوْ مَا اَتَعَقَّبُ مِنْهُ طُعْيَانًا؛ خداوند بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا از اسراف و زیاده‌روی باز دار. و به بخشش و میانه‌روی، استوار گردان و روش نیکو را به من بیاموز و مرا به لطف خود از ولخرجی باز دار و روزی‌هایم را از اسباب حلال، پیوسته گردان و اتفاق نمودنم را در مسیرهای

خیر قرار ده و از من دور ساز مالی که برایم خودپسندی پیش آورد یا به ستمگری برساند یا در پی آن دچار سرکشی شوم (دعای ۳۰/فراز ۳).

بنابراین اصل مصرف بهینه که از وظایف مردم و مسئولان برای حفظ اقتصاد است، مورد تاکید خداوند و امامان بزرگوار قرار گرفته است. اسراف و زیاده‌روی یکی از آسیب‌های مهم بر فرد و جامعه است که پی‌آمدهای منفی و گاه خطرناکی، چه در بعد اقتصادی و چه در بعد اخلاقی بر جای می‌گذارد و موجب ایجاد تنش در نظام عرضه و تقاضای امکانات و ظرفیت‌های موجود در زندگی خود می‌شوند. انسان مؤمن می‌بایست در همه شرایط از اسراف دوری کند؛ هرچند خوشایند دیگران نباشد.

۵- بازآفرینی و بازیافت کالا و ثروت

در قرآن سفارش شده که انسان باید برای آبادانی زمین تلاش کند و با کار و عمل، تولیداتی داشته باشد و بدینوسیله ثروت خود را افزایش دهد. انسان برخی کالاها را که قابل استفاده نیستند را با ایجاد تغییراتی در آن می‌تواند برای استفاده بهتر آماده نماید با این کار نه تنها ثروت از بین نمی‌رود بلکه کالا از یک شکلی به شکل دیگر در چرخه اقتصادی باقی می‌ماند.

در مورد این موضوع، خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ؛ و در راه خدا انفاق کنید و [با ترک این کار پسندیده، یا هزینه کردن مال در راه نامشروع] خود را به هلاکت نیندازید، و نیکی کنید که یقیناً خدا نیکوکاران را دوست دارد (بقره/۱۹۵).

در این آیه شریف، به توجیه و تشویق درباره انفاق اشاره دارد و این را بیان می‌کند که از منابع، به طور مسئولانه و هوشمندانه بهره ببریم و این را گوشزد می‌کند که از کالا و ثروت‌های در اختیار، برای انفاق و کار نیک، بازیافت و بازآفرینی کنیم که از اسراف آنها جلوگیری شود.

مقام معظم رهبری تاکید دارد که اساس مسئله، تولید است و عمده‌ی تلاش باید روی تولید باشد (خامنه‌ای، ۱۳۹۶، ص ۳۸۵).

رزق و روزی و منابع و ثروت‌هایی که خداوند به انسان عطا کرده را می‌توان با بازآفرینی و بازیافت، استفاده بهینه کرد. در واقع این روزی آنچنان ارزشمند است که باید علاوه بر درست استفاده کردن، راهی برای تقرب به حق باشد، در خصوص همین مطلب امام سجاد (علیه السلام) در دعایی از صحیفه سجادیه می‌فرماید: وَاجْعَلْ مَا خَوَّلْتَنِي مِنْ حُطَامِهَا، وَ عَجَلْتَنِي لِي مِنْ مَتَاعِهَا بُلْغَةً إِلَى جَوَارِكٍ وَ وُصْلَةً إِلَى قُرْبِكَ وَ ذَرْبَةً إِلَى جَنَّتِكَ، إِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ، وَ أَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ؛ آنچه از کالای آن (دنیا)، که به من ارزانی داشته‌ای، و هم‌اکنون به دستم رسانده‌ای، وسیله رسیدن به جوار خود و وسیله پیوستن به جایگاه بزرگ و وسیله دستیابی به بهشت قرار ده. به درستی که تو صاحب بخشش بزرگ می‌باشی و تویی بسیار بخشنده بزرگوار (دعای ۳۰/فراز ۶). از این رو بازآفرینی و بازیافت کالا و ثروت که اصلی مهم در اقتصاد مقاومتی است، گامی بلند برای ایجاد این امر است به طوری که در آموزه‌های قرآنی و دعایی بدان توصیه شده است. وقتی در جامعه مردم و مسئولین آن، با استفاده مجدد و درست از کالاهایی که این امکان را دارند، توانسته‌اند به تولید و افزایش اقتصاد کمک کنند.

نتیجه گیری

در پرتو بررسی‌های انجام‌شده، پژوهش حاضر کوشید تا با رویکردی مسئله‌محور و تحلیلی، بستری علمی برای بازخوانی اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی در چارچوب بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی فراهم آورد. در این مسیر، صحیفه سجادیه به عنوان یکی از غنی‌ترین منابع معرفتی و معنوی شیعه، نه فقط در حوزه اخلاق فردی، بلکه در عرصه سیاست‌گذاری اجتماعی و اقتصادی، جایگاه و کارکردی قابل تأمل یافت. این پژوهش با تکیه بر پرسش اصلی خود – «چه ارتباطی میان اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی در بیانیه گام دوم انقلاب و آموزه‌های صحیفه سجادیه وجود دارد؟» – تلاش نمود تا نشان دهد که مفاهیم بنیادین دینی قابلیت پیوند با نظام اقتصادی مقاوم را دارا هستند و می‌توان از این ظرفیت، الگویی بومی، مستقل و پیش‌برنده برای اقتصاد جامعه اسلامی استخراج کرد.

پژوهش حاضر با هدف تبیین اصول اثباتی اقتصاد مقاومتی در چارچوب بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و با تکیه بر آموزه‌های عمیق صحیفه سجادیه، تلاش کرد تا با نگاهی تحلیلی و تطبیقی، پیوندی نظام‌مند میان متون دینی و راهبردهای اقتصادی نوین برقرار سازد. در فرضیه اصلی این تحقیق مطرح شد که می‌توان اصول بنیادین اقتصاد مقاومتی را در صحیفه سجادیه جست‌وجو کرده و آن‌ها را با اصول راهبردی مطرح‌شده در بیانیه گام دوم هم‌راستا دانست. یافته‌های تحقیق نشان داد که صحیفه سجادیه، نه تنها در بُعد اخلاقی و معنوی، بلکه در ساحت اجتماعی و اقتصادی نیز واجد ظرفیت‌هایی بنیادین برای هدایت جامعه اسلامی به سمت استقلال اقتصادی و عدالت اجتماعی است.

در بخش اصول توزیعی، توزیع عادلانه ثروت، عدالت خدماتی و گردش آزاد ثروت، به‌عنوان مبانی عدالت‌محور دینی، با مفاهیم اقتصاد مقاومتی در بیانیه گام دوم هم‌راستا تشخیص داده شد. همچنین در بخش اصول عملی، کار اقتصادی و ارزش افزوده، خوداتکایی، قناعت، مصرف بهینه و بازآفرینی و بازیافت منابع، به‌عنوان مصادیقی از خودبسندگی اقتصادی و کارآمدی درون‌زا تحلیل شدند. این اصول، حلقه‌های مکمل در ساختار اقتصاد مقاومتی‌اند که علاوه بر بعد اقتصادی، نگاهی تمدن‌ساز و فرهنگی نیز در خود دارند.

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود:

۱. مراکز علمی و دانشگاهی، مطالعات تطبیقی میان متون دینی و سیاست‌گذاری‌های کلان اقتصادی را گسترش دهند؛
 ۲. نهادهای فرهنگی و تبلیغی با بهره‌گیری از ظرفیت رسانه و آموزش عمومی، مفاهیم اقتصاد مقاومتی مبتنی بر منابع دینی را در لایه‌های مختلف جامعه نهادینه کنند؛
 ۳. در تحقیقات آینده، ابعاد فرهنگی و روان‌شناختی اقتصاد مقاومتی در آموزه‌های صحیفه سجادیه به تفصیل بررسی شود تا ساحت معنوی این الگو بیش از پیش تبیین گردد.
- این پژوهش تلاشی است در راستای احیای گفتمان اقتصاد مقاومتی بر مبنای مبانی معرفتی اسلامی، که می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاران و اندیشمندان در تحقق تمدن نوین اسلامی باشد.

منابع

*قرآن کریم (ترجمه انصاریان)

*صحیفه سجاده

کتاب‌ها

۱. دهخدا، علی اکبر، شهیدی، جعفر، مهرکی، ایرج، ستوده، غلامرضا، و سلطانی، (۱۳۹۰)، لغت‌نامه دهخدا، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۲. دفتر انتشارات اسلامی مؤسسه‌ی پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، معاونت پژوهش و آموزش، (۱۳۹۸)، چیستی و چرایی اقتصاد مقاومتی، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۳. خامنه‌ای، علی. (بی تا). بیانات. [بی جا]: [بی نا].
۴. — (۱۳۹۸)، معیشت مؤمنانه، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۵. — (۱۳۹۴)، مجموعه بیانات حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای درباره شخصیت حضرت امام خمینی (قدس سره الشریف)، تهران: دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۶. — (۱۳۹۶)، حسن مطلع، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۷. — (۱۳۹۶)، شعار سال ۱۳۹۶، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۸. — (۱۳۹۵)، جهاد اقتصادی، تهران، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
۹. سعیدی کیا، بهبود، (بی تا)، ۲۷ گام تا اقتصاد مقاومتی، [بی جا]: [بی نا].
۱۰. طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان (ج ۲، چاپ ۵)، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه (چاپ ۱۰)، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۲. میرمعزی، سید حسین، (۱۳۹۱)، نظام اقتصادی اسلام: مبانی، اهداف، اصول، راهبردی و اخلاق (چاپ ۲). [بی جا]، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۷)، اخلاق در قرآن (جلد ۲، چاپ ۱)، قم: مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام).
۱۴. نفیسی، علی اکبر، و فروغی، محمدعلی، (بی تا)، فرهنگ نفیسی، تهران، خیام.
۱۵. هاشمی شاهرودی، محبوب، (۱۳۹۵ش)، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، قم، مؤسسه دائرةالمعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام).

مقالات

۱. حیدرپور، حسین، جعفری، ابراهیم، و منور، ناهید، (۱۳۹۷)، نخستین کنفرانس ملی تحقیق و توسعه در مدیریت و اقتصاد مقاومتی، مجموعه مقالات کنفرانس.

۲. رحمان پور، محمد، (۱۳۹۷)، تابستان)، بررسی مبانی و اصول اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن. نشریه بصیرت و تربیت/اسلامی، علوم تربیتی، شماره ۴۵، ۴۵-۶۰.

منابع اینترنتی

۱. <https://farsi.khamenei.ir/>